

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Є. ЯРОШИНСЬКОЇ

Анотація. У статті простежується літературознавча та дослідницька діяльність письменниці та громадсько-культурного діяча Буковини.

Ключові слова: фольклор, пісні, поезія.

Аннотация. В статье анализируется литературоведческая и исследовательская работа писательницы и общественно-культурного деятеля Буковины.

Ключевые слова: фольклор, песни, поэзия.

Summary. The article traces the uneasy literary and research activities of the writer and social and cultural leader of Bukovina.

Key words: folklore, songs, poetry.

Звільнення української літературознавчої науки від марксистсько-ленінської методологічної парадигми відкриває нові шляхи і підходи в оцінці різних явищ національної культури, зумовлює настійну необхідність об'єктивного, неупередженого прочитання класичних творів.

Актуальним нині є перегляд методологічних аспектів розвитку як української літератури кінця XIX – поч. XX століття взагалі, так і творчості Є.Ярошинської зокрема, заслуги якої у збагаченні епічних жанрів, наповненні їх свіжими громадсько-інтимними настроями, морально-філософськими мотивами досить вагомі. Художній доробок Є.Ярошинської являє собою цінний матеріал і для характеристики політики, культури, і загальної атмосфери на Буковині на зламі двох епох. Злободенна також інтерпретація Є.Ярошинською проблеми людини і світу; неповторну естетичну цінність має також художньо-філософська концепція письменниці, відображена в її художніх, публіцистичних, наукових і педагогічних працях.

На жаль, подвижницька праця Є. Ярошинської – оригінального прозаїка, фольклориста, перекладача, публіциста, громадсько-просвітньої діячки – в контексті культурно-літературного процесу її доби не була предметом спеціального наукового дослідження; досі не з'ясована проблема творчої самототожності письменниці. Серйозно ускладнює вирішення цього завдання відсутність повного зібрання творів, науково-публіцистичних статей, епістолярію; мізерне число прижиттєвих критичних відгуків у періодиці і відсутність повного наукового видання адресатів письменниці (М.Павлика, Н.Кобринської, Осипа Маковея, О.Кобилянської та ін.), у листах яких поціновані окремі твори Є.Ярошинської, зокрема повість «Перекинчики».

Після хрущовської відлиги з'явилися наукові розвідки Ф.Білецького, О. Засенка, А. Коржупової, Ф. Погребенника, П. Стецька та ін. В незалежній Україні про неї писали І.Приходько, Л.Ковалець, В.Коломієць. Радянське літературознавство, виходячи із соціологічної концепції розвитку літератури, зосереджувало свою увагу на біографії письменниці, проблемно-тематичному аспекті її творів, однак не робило спроб розглянути їх в контексті української літературної доби. Ці праці написано в

радянській час, коли художні трактування подавались в ідеологічно або політично керованому варіанті, наукові рецепції залежали від конкретних політичних доктрин та цінностей, а естетичні акценти вимушено поступалися існуючим політичним домінантам. Останнім часом вивчення творчого доробку Є.Ярошинської зазнає якісних змін, що підтверджується дослідженнями, які за попередні роки здійснили І.Приходько та О.Гнідан.

На жаль, ці досить цікаві наукові дослідження не адекватні спадщині Є.Ярошинської і тій ролі, яку відіграла вона у духовному збагаченні народу; вони не вичерпують проблеми, оскільки не розглядають творчість буковинки як складову регіонального і європейського літературного процесу, підпорядковану загальним закономірностям розвитку мистецтва слова. Надмірна увага до прагматичного аспекту аналізу, ігнорування суто естетичних параметрів творчості письменниці позначилась на однобокості оцінок та звуженні наукових висновків. Багатогранна творчість Є.Ярошинської ще не досліджувалась як художнє явище, як оригінальна і самодостатня естетична система. Тому з'ясування цих проблем є вкрай важливим, актуальним.

У своїй статті я ставлю за мету розкрити історичну зумовленість ідейно-естетичних пошуків Євгенії Ярошинської; з'ясувати особливості художньої спадщини письменниці на тлі розвитку українського письменства кінця XIX – поч. XX століття і визначити її місце в літературному процесі цього періоду.

Сучасники Ярошинської високо оцінили її діяльність. Так, Михайло Павлик назвав її «різносторонньою невсипущою робітницею – громадянкою, рішучо поступового напрямку». Український письменник Сильвестр Яричевський, який особисто знав Є.Ярошинську, у своїх спогадах про письменницю наголошував, що це була «одна з перших жінок буковинських», яка «власним трудом і силою волі видобулася з низин ігноранції, вибилася на ясну поляну-царину рідної літератури, осяяну всіма проміннями гарячої любові до цілого нашого українського народу... В ній пізнав я високоідейну людину, що розуміла, відчувала і всім серцем плекала ідеали України» [7].

Ім'я Євгенії Ярошинської добре відоме і в наші дні. Окремими книгами вийшли твори письменниці. Здійснений Ярошинською фольклорно-етнографічний запис весілля на Буковині надруковано серед кращих записів українського весілля у другій книзі двотомного видання "Весілля" [7].

Про Ярошинську як фольклориста і етнографа писали Ангеліна Коржупова, Федір Погребенник, Павло Стецько та інші дослідники [2, с. 14].

Поетичний світ Є. Ярошинської – надзвичайно яскравий та багатогранний, але й складний, як і час, в який вона формувалася як художник слова. Відбиток цього часу – в її художніх творах (йдеться не про пряме, а про образно-емоційне його вираження). Благодатним ґрунтом, на якому формувалась, визріла естетична свідомість Є. Ярошинської, послужила поетична душа народу, народна поезія, народна естетика. Від народу, від батькаматері та близьких їй обдарованих людей (Г.Купчанка, О.Поповича, М.Павлика, Н.Кобринської, О.Кобилянської та ін.) успадкувала розвинене естетичне почуття, здоровий, благородний естетичний смак, глибоке розуміння краси і сили поетичного слова. Природжені нахили і здібності потім збагачувались і вдосконалювались, підносилися до рівня філософського образного мислення. Є. Ярошинська виростала на ідейно-естетичному ґрунті народної творчості, світової й української літератури.

Під впливом фольклориста й етнографа Г. Купчанка почала збирати народні пісні буковинсько-руського народу (загалом понад 450 пісень), завдяки яким пізнала, що «сей народ, котрі другі народи називають некультурним, має великі інтелектуальні здібності, котрі нема кому розвивати, бо ледве хто єму сприяє».

Зібрані Є. Ярошинською пісні надзвичайно поетичні, хвилюючі й глибокі за почуттями. Центральне місце в її записах займають пісні про кохання, про жіночу долю. Вони переважно журливі, оскільки життя жінок тогочасної Буковини було дуже важке. Про це розповідає Ярошинська у статті «Як ведеться нашим селянкам на Буковині, коло вікна» [7, с. 358].

На сумовитий характер пісень про жіночу долю звернув увагу також Іван Франко. «Між жіночими піснями руського народу, – писав він, – зустрічаємо дуже багато так сумовитих, так жалібно болющих, розкриваючих нам таку многоту недолі, що, вдумавшись в ті пісні і в те життя, котре їх викликало, ми не можемо не вжахнутись... Особливо замужня жінка винаходить в своєму житті чимраз нові рани і негоди, на котрі нарікає в піснях. Кожний, хто звик пильно придивлятися життю народному і особливо слідити його безмірно цікаві духові прояви, мусить звернути увагу на ті пісні, на ті, сказати по правді, жіночі невольничі псалми» [7, с. 15].

Серед пісень, записаних Ярошинською, є чимало таких, де засуджується соціальна нерівність.

Глибоким психологізмом відзначаються пісні про вдову, що гірко бідує. Їй немає кому виорати і засіяти ниву, скосити траву, дати лад в господарстві.

Виснажлива праця селян на панських ланах відображена в колісковій пісні «Люлю, люлю, дитя моє»:

*Лишу тебе, дитиночку,
Та піду на панциночку,
Панциночку відробляти,
Тебе, дитя, годувати* [4, с. 216].

Ярошинська небагато записала коліскових пісень. Але всі вони – зразки високої поезії. П. Кирчів, який після Федьковича був редактором газети «Буковина», отримавши від письменниці коліскові пісні, писав у листі до неї від 20 березня 1888 року: «В таких іменно піснях скривається цінний скарб народної жіночої поезії, бо ж в них найкраще відданий весь трепет гарячого материнського серця, повного святих чувств любові до своєї ніжної слабосильної дитинки» [7]. Він радив письменниці, щоб вона зацікавила й інших збиранням коліскових пісень. А в листі до Ярошинської від 29 червня 1890 року П. Кирчів зазначав: «Сам не знаю, якими словами начати Вам дякувати за прислані мені колісанки, за сі надцінні перли народної музи, якими Ви мене отсе обдарували. Велике спасибі Вам і Вашому таланові, що якраз без втоми та без знеохоти взялись Ви так щиро до сеї важної, хоч вельми трудної праці, із-під намулин часу відгрібувати скристалізовані народні сльози злиднів і недолі в надцінні жемчуги... Знаючи Ваші попередні заходи і щирі труди в тім напрямку, бачивши великі добутки тих заходів, я можу щиро і без облуди сказати: «Честь і слава Вам, Вашому таланові і Вашій невпинній праці!.. Із поміж зібраних мною колісанок Ваші найкращі» [7].

Серед записів Ярошинської є група пісень, в яких згадуються далекі часи, коли на Україну нападали турецько-татарські загарбники і забирали людей у полон:

*Ци ви, кури, не пієте,
Ци ви, люди, не чуєте?
Турки село зрабували,
Рідні браття в полон взяли.
Завели їх в чисте поле,
Чисте поле в ноги коле.
Кровця сліди заливає,
Чорний ворон надлітає,
Тоту кровцю випиває* [4, с. 27].

Нерідко ці пісні мають трагічний кінець: непокірний бранець, що понад усе цінує волю і не гнеться перед ворогом, гине під канчуками насильника. Про важкі суспільно-політичні умови, в яких жив простий народ, розповідають рекрутські й жовнірські пісні.

Сумом і тугою віє від наймитських і бурлацьких пісень, де відображені поневіряння бідноти. Ярошинська записала віночок весільних пісень, цих високопоетичних народних творів, про які

Федькович згадував: «Ручу, – що хто раз солодкі голоси ладовнії чув, а ще не зовсім серце закамеліє, той певне при жалісливім «Ладо! Ладо!» сльози обітре, бо его душу обгорне краса старослов'янського духу...» [7, с. 24].

Є у записах Ярошинської і балади. Деякі з них дуже давнього походження (наприклад, балада "Йди, синку, куда знаєш").

Збирала Ярошинська і календарно-обрядову поезію – колядки, щедрівки, обжинкові пісні. На Буковині, як і в Галичині та на Закарпатті, дуже розвинений такий жанр народної творчості, як коломийка. Вона твориться щодня, охоплюючи всі сфери людських взаємин. Це своєрідний поетичний літопис життя українського народу гірського краю.

У збірці Є.Ярошинської коломийки подаються разом з танцювальними приспівками. Серед записів дослідниці є чимало пісень загальноукраїнського поширення: "Ой піду я лугом тугом", "Ци ви, кури, не пієте", "Ой на горі дубочки й явір зелененький", "Тихо, тихо Дунай воду несе", "Чому-с не прийшов, чому-с не прийшов", "Йди, синку, куда знаєш", "А йди, нене, пріч від мене", "Та нікому так не гаразд", "Ой Кириле, Кирилочку", "Мала мати сина та й го оженила" та інші.

Зібрання пісень Євгенії Ярошинської – ще одне свідчення багатства, розмаїтості і невичерпності скарбів української народної поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалець Л. Уроки Євгенії Ярошинської // Дивослово. – 2005. – № 1. – С. 59-60.
2. Козинський Л. Жанрово-стильове багатство малої прози Євгенії Ярошинської / Л.Козинський. – К.: Інтеллект, 1999. – 30 с.
3. Коржупова А. З фольклористичної та етнографічної спадщини Євгенії Ярошинської: народна творчість та етнографія. – У 4-х кн. / А.Коржупова. – К., 1958. – Кн. 4. – С. 116-117.
4. Народні пісні з-над Дністра в записах Євгенії Ярошинської. – К.: Музична Україна, 1972. – 324 с.
5. Тарнавська М. Євгенія Ярошинська: життя і творчість // Мюнхен:Сучасність. – 1976. – Ч. 6. – С. 5-24.
6. Ярошинська Є. Вибрані твори / передм. А. Коржупової. – К.: Держ. вид-во худ. літератури, 1958. – 428 с.
7. Ярошинська Є. Твори / За ред. Ф. Погребенника. – К., 1968. – 468 с.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2011